EDVI ILLÉS PÁL

EMLÉKE.

HABERERN JONATHÁN,

LEV. TAGTÓL.

(Előadta a M. T. Akadémia összes ülésén 1872. junius 24.)

PEST, 1872.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HEINRICH és MOLNÁR.)

Pest, 1872. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

EDVI ILLÉS PÁL EMLÉKE.

HABERERN JONATHÁN, lev. tagtól.

Jól tudom, hogy életet, mely gazdag nyomokat hagyott maga után, mely szorgalom és munka közt folyt le, nem lehet kategoriák szerint construálni, de meg vagyok győződve arról, hogy annak megértésére *kulcs* szükségel etik. Hogy e kulcsot megtaláljam, nem kiméltem időt és fáradságot; jártam keltem, kérdeztem jobbra balra, tudakozódtam közelben távolban. De ez alkalommal sem dicsekedhetem azzal, hogy sok kéznyujtásra találtam. Az elhunytnak müveihez fordultam tehát, olvastam a számos jegyzeteket, mikor az Akadémiához életrajza *szerkesztőjének* számára tizedeken keresztül beküldött, ezekből sokszor saját szavait vettem által, s azon vallomással léphetek a tisztelt Akadémia színe elé, hogy mindenképen azon voltam, „ne quid *falsi dicam*, ne quid veri reticeam."

A falusi gyülekezetek régenten is büszkeségüket abban találták, hogy lelkészöknek lakát kitelhetőleg diszesen állitsák elő. A templom közelében kiemelkedő épület nagyocska ablakokkal, udvarán terebélyes diófával vagy százados hársfával figyelmeztette az utast, hogy ott lakik a lelkipásztor, az élet irányadója, nemesitője, kalauzolója. A külföldi egyetemeken, szerzett könyveket ujra és ujra olvasgatja, fővárosban lakó barátoktól nyert virágokkal diszíti kertjét, gondosan ápolt dugványokat osztogat a presbytereknek, kiktől a helység végéig terjednek és az izlésés bokréta, mint a vasárnap disze mutatja, hogy a virágot is a rend, a tisztaság predikálására fel tudja használni. Nemesebb olványok által elüzte a vaczkort, derültebben hangzik az őszi ének a teremtő dicséretére, az utczadalok feledésbe mennek s az öregek a gyermekektől tanulják meg költőink legjelesebb müveit s fejcsóválva mondják: „milyszép idő derült reánk!" A lívek első és utolsó szómeiket s utolsó fáj-

dalmaikat a lelkészhez viszik. ő a jó geniusz, ki a könyeket szárítja, ő a vigasztaló, sokszor a kibékitő, s a *hol lehet* a kiengesztelő.

Mindenkire nézve a gyermekkor benyomásai döntő hatással birnak. Illés Pál ily lelkészlakban pillantotta meg a nap világát. Atyja Ádám Rétiben Győr megyében predikátor volt; születésnapja az 1793-ki év junius 29-dik napjára esett. Követte őt még három fivér, s három nővért is nyert.

Illés Ádámnak volt ugyan eredetileg fekvő birtoka és tőkepénze is, de ennek nagy részét elvesztette, részint egyik vejének (ki pénzét kezelte) szerencsétlen gabnakereskedési viszonyai miatt, részint a devalvatio folytán, s hét gyermekkel lévén megáldva, szerény papi jövedelméből nem sokat fordithatott fiai külön oktatására.

Pál az elemi tanulmányokat atyja vezetése alatt végezte, a grammatikai osztályra azonban már Sopronba küldetett, melynek lyceumában 1802-től 1813 ig tanult. Előtte tündököltek: *Döbrentei* Gábor, mint végzett deák, *Kis* János soproni predikátor, *Rumy* Károly György, *Reics* és *Gamauf* professorok. Tanulótársai voltak *Schinkó* Vilmos, *Ádám* Ferencz, *Malatidesz* Márton György, *Károlyi* István, *Bárány* Boldizsár.

A régibb szerkezetü intézeteknél szokásban volt a haladottabb tanulókat a fiatalabbak tanitására s vezetésére alkalmazni; az előre törekvő ifju ekként korán alkalmazta a tanultakat, korán tanulta meg a tanitást. Illés is, mint kitünő szorgalmu deák, iskolai pályája közben magán-oktatója és vezére volt nemes *Vässei* Antal úrfinak, kinek szülei házánál Dencsen Somogy megyében két nyári szünidőszakot töltött.

Iskolai pályáját végezvén, a külföldi német egyetemekre kivánt költözni; de a franczia háboru miatt tiltva volt a magyar hitjelölteknek külföldre menni. Vágyát tehát mindjárt ki nem elégithette s honában kellett maradnia.

Külföldi egyetem! Ez volt a varázsszó, mely a candidatus napjait szépitette, mely éjjeli álmain keresztül fonódott, mely nélkülözésekre s évek feláldozására birta. Általános volt a gondolat, hogy a leendő pályára a külföldi egyetem adja az igaz avatást.

Habár a kebel első kérdéseként a szellemi kincsek látára úgy hangzott: miért nincs ez otthon is igy? mégis csak hamar idegennek érezte magát a candidatus; a haza geniusa a történelem szózata kint egyesitette a székelyföld gyermekét a Tátra fiával, a dunántulinkat a végvidékek szülöttjeivel s egybevaléknak érezték magokat, kik a magyar korona alól az idegen földre kerülvén egy czélra törekedtek. A társalgás végszava volt, „különös, hogy távol a hazától külföldi tudományápoldában lehetett csak testvérünknek, haza visszük a jót, majd szétszórva is egy eszmének fogunk élni!"

S mégis mi az oka, hogy annyi lelkesedés után sem dicsekedhetünk valami gazdag theologiai irodalommal? A hazatérteknek egy része az erőnek túlfeszítése miatt nyugalom után áhitozott, más része a gyakorlati élet sokféle teendői által vétetett igénybe; mert voltak gyülekezetek hol két, sőt három-féle nyelven is kellett az igét hirdetni, mig más része, elvonult szegényes helyre kerülvén, örült, hogy a gyüjtött szellemi kincsekből bátorságot, kitartást, apaszthatatlan buzgólkodást meríthetett.

Illés nem mehetvén a külföldre, nevelőséget vállalt. Először báró *Prónay* Simon házánál, hová 1813-ban májusban került. Itt egy évet töltött s részint Nándorban Nógrád megyében, részint Tápió-Szent-Györgyön Pest megyében lakott. A Prónay családtól bucsút vevén meglátogatta Debreczent, hol „történt megismerkedése Igaz Sámuellel." Azután Pesten tartózkodott, mig *Schimko* ajánlatára Ürménybe Nyitra megyébe hivatott, Appel Károly úrnak — gróf Hunyadi jószág-igazgatójának — honn tanuló fiai mellé, kiket syntaxisra, rhetorikára s a többi idetartozó tárgyakra tanitott, fél-fél évenként probálatot adván velök a nyitrai kegyesszerzetü atyák előtt. Ezen állomásán szövődött barátsága *Rubrini* Sámuellel, ki utóbb Baranya megyében a dárdai uradalom felügyelőjévé lett, s kitől Illésre a gazdászat iránti előszeretet szállt. Ürményben is csak egy évet töltött s alkalmat nyert, hogy Magyarország nagyobb részét beutazza. Illés tehát gyermekévei a nép közt töltötte, serdülő korában a polgári elemmel ismerkedett meg, vándorévei egy részében uri lakon a magasabb rend szokásait tanulmányozhatta. Törté-

nelmi családaiuk falusi lakházai culturalis helyek voltak; a müveltség, a történelmi emlékek és a tudomány őrzői. Végre a rendszeres gazdászat kellékeit is az élet valódiságában tanulta ismerni.

1815-ben megnyilván az út a külföldre, lelke ösztönének engedett s már april ban a jenai egyetemre sietett. Jenában laktársul nyerte *Petz* Lipótot, ki a tudomány nagy kárára csak rövid kort ért. A rövid drága időt, mely t itt töltött, minden oldalról értékesiteni törekedett. Lelki mozgékonyságánál fogva egy év alatt hallgatta *Danz, Heder, Gabler, Schott, Voigt, Oken, Luden, Eichstadt* előadásait, a szünetek idejében pedig meglátogatta a *Schulpfortai* intézetet, *Erfurtot; a Dietendorfi* Herrnhutereket, *Gothát* s *Salzmann* neveldéjét Schnepfenthalban. Az év eltelvén haza kellett térnie, s ez alkalommal útját Koburgon és Nürnbergen keresztül Bajorországnak vette, s Regensburgtól Bécsig a Dunán hajózott alá. Rétinek templomát megpillantván elmondhatta magában: „Non proavos et avos et quae non feceris ipse Haud ea nostra *voco.*"

A komoly készülődés évei után lényeges az ember egész jövőjére nézve az, vajon erejének megfelelő munkakörbe helyeztetik e. Illés 1817-ben october havában káplánnak avattatott fel atyja mellé Rétiben. 1818-ban rendszerinti predikátornak hivta meg a *nagy-geresdi* gyülekezet. El lévén helyezkedve, élettervet csinálhatott; feltette magában hasznos és érdekes dolgokat irni, terjeszteni, mi eleitől fogva hajlama volt. Ifju éveiben a költészetben tett kisérleteket, s ezen foglalkozása folytán tudósokkal és könyvkiadókkal levelezésbe bocsátkozott. 1819-ben lépett fel első kinyomott munkájával a magyar literatorok közt, s azóta negyven éven keresztül, jó és rosz időben egyaránt forgatta a tollat.

Geresden öt esztendőt töltött, 1823. szeptemberben hiveinek kedélyizgatottsága miatt, *Vanyolára* Veszprém megyébe Kis János superintendens közvetitése folytán költözött el. Itt korán ismerni tanulta a szerdülő *Vajda Pétert* ugymint kinek szülőföldje Vanyola. Vajda sirját az alföldön Szarvason most is tavaszonként szerető kezek friss koszorúval ékesitik, az intézetben pedig mutogatják a készületeket.

mikor tett a napsugár szineinek tanulmányozására. Illés vanyolai állomásán 1826 november 1-sö napján lépett házasságra *Rétalapi* Németh Theréziával, ki örangyala maradt élete végéig, s ennek néhány hónappal élte túl. Házasságuk két gyermekkel lett megáldva, s ezek (miután maga volt tanítójuk) adták neki a főösszönt encyclopaediai és neveléstani iratokra.

1831-ben meghivatott a *nemes-dömölki* gyülekezetbe, mely háromezernél több lelket számlál és Dunán túl az első rangú falusi gyülekezet. Beköszöntö beszédét, melyet „a szent frigyről" tartott, Pesten kinyomatta. Dömölkön hivataloskodása végéig megmaradt; itt reá bizattak a superintendentiának oklevelei, s itt választatott az esperestségben iskolai felügyelővé és törvényszéki tanácsnokká, Vas és Sopronmegye táblabirájává. De a nyert kitüntetések között legóhajtottabb és legdiszesebb volt az, midőn 1835-ben a Magyar Tud. Akadémia tagjává választotta.

Mint espe es egi tanfelügyelö ismerte az iskolák állapotát, mint gyermekeinek tanítója magyar tankönyveket keresett s megfelelőt nem találván, maga fogott hozzá azoknak készitéséhez. Minthogy pedig ez időben a lelkes *Marczibányi* ily munkákra jutalmat tüzött ki, beküldte kész dolgozatait. Tizenegy munka Illésé nyerte az első jutalmat, mint a mely „előrebocsátván a tanítók részére sok tanulságos és czélirányos intést: a czélra kivánt tanokat legteljesebben s e mellett tömötten, a nép és nő endékek szükségeihez és fogalmához alkalmazva adja elő, továbbá egyformán ment a szárazságtól és a szükségtelen áradozástól: s végre nyelve népszerű tiszta és világos." Igy szól az itélet, mely 1837. márczius 13-kán hozatott.

A jutalmat nyert „Tanítók Könyve" 1838-ban már második kiadását érte — mely alkalommal a szerző 229 frtnyi díjjal lett megörvendeztetve! — 1844-ben pedig harmadszor is kinyomatta. E kézikönyv ily nagy sikerét különösen arra kell visszavezetni, hogy szerzője a nép közt élvén ismerte annak szivdobbanásait, szükségeit, maga is korán foglalkozott a tanitással s a külföldön járván megfordult

a Herrnhutereknél, azon legsubjectivebb keresztyény felekezetnél, mely a neveléstanitással szeret foglalkozni.

Illés gyakorlatilag is foglalkozott a neveléstudománynyal. Dömölkön convictust tartott és sokan, kik keze alatt készültek, egyenesen mestereknek választattak. A szóban levő könyv első kötete szép alakban, tiszta nyelven hozta azon elbeszéléseket, melyekkel a nép emberei erkölcsiségre intették egymást, hozta az illendőség szabályait, tanitott az okos magaalkalmaztatásra, adott köszöntéseket családi eseményekre a ház szükségeihez alkalmazva versekben, adott iskolai próbatételkori beszédeket s még tanulságos és mulattató verseket. A második kötet — az iskolai tudományok könyvének — tartalma: számvetés-tudomány, az idő-számlálás tudománya, természet-tudomány, földleirás, egészség-tudomány, melyből a kholera elleni óvszerek sincsenek kifelejtve. A harmadik kötetben van a gazdaságtan, a történet-tudomány, a magyar nyelvtudomány és irás-mód, idegen szók lajstroma és kalauzoló beszéd az iskolatanitókhoz. Az egésznek előadása eleven, meleg, vonzó s mindenkiben azon meggyőződést kelti, hogy igazán és szivből jót akar mondani, ügyesen használja fel a csattanós példabeszédeket.

Mily örömmel fogadtatott e Kézi-Könyv, mutatja a népdal, melyet egyik barátom közléséből birok, ki azt gyermekkorában még maga is dalolgatta:

„Magyar fiú vagyok én, Magyarról tanulok én,
Edvi Illés Pál könyvét Nem adnám, ki tudja mért.

Ennek hallatára nem lehet csudálkozni azon, ha szerzője úgy nyilatkozik magáról: „Az én irodalmi müveimnek sajátságos előnyökül hiszem tarthatni, hogy mindenjában praktikus tartalmúak, a közéletbe vágók és sok czer példányokban nyomatva lévén oly elterjedettek, miszerint hihetem, hogy a nép között egész le a gyermekig valamely más irónak neve ismeretesebb volna mint az enyim. Míg tehát más tudós irók vagy költészek müvei csak uri lakokban disz-asztalokon kevés kezekben forgattatnak, addig az enyimek a nép kezeiben czernyi példányokban vannak. A „Vasárnapi Ujságba" is irni azért örvendek, míg birom, mivel annak nagyszámu publicuma van." Nem lehet csudálkozni ha még későbben mondja:

„Magyar népirói nív alig van oly közismeretségre vergődve mint az Illés nív; — azon kivul hogy azt számos könyv viseli, be van jegyezve a magy. tud. akad. évkönyvebe; azt viseli a bibliában egy profeta; azt viseli egy kút Pesten az Orczy kertben; viseli egy kis utcza Koltában, honnan az edvi nemességet nyert Ős Edvire költözött; viseli egy nevezetes főiskolai alapitvány a soproni gymnasiumban; élö triumvir a hazában u. m. Pál, Adám, László jászkünsági főorvos Jászberényben"[1]).

És ha Illés későbben panaszkodik, hogy müvei „lassanként alászállnak null-pontra", ez csak részben áll. Hasznos olvasmánynak megmaradt a kézi könyv; de iskoláink már nem mostoha gyermekek, most szakférfiak dolgoznak számára, földnépünk látköre tágult az óta, hogy jobbágyból szabad földmives lett; a falu gyermekének válogatott szemelvényeo nyujtatik annak, mit az isten áldotta geniusok a nemzet számára kitaláltak, kigondoltak.

Illés életirásában észbe vétetni kéri, hogy az akad. testülethez a philosophiai osztályhoz volt besorozva. „Mihez is —, mondja magáról, — lehetett volna sorozni helyesebben? De én nem vagyok barátja a haszontalan speculativa philosophiának. Nem tartok se Hegellel se Schellinggel, hanem vagyok eklektikus és a praktika philosophia embere". S más helyen: „ philsophiában az eklektika philosophiát követtem, a speculativnak nem voltam barátja. Életem végig vonuló sinórom volt: vivre en philosophe, de áldott jó feleséggel kárpótlásul, a mivel nekem magyar irónak a világ adós maradt"[2]).

S im az *eklekticismus* szolgáltatja a kulcsot Illés működéséhez. Ő mindenre figyelt, s mindenféle tárgyakról irt. Irt a pantheismusról, paraszt lakadalmi szokásokról, a kolumbácsi legyekről, a füzfa tenyésztésének módjáról, a Hunnusok emlékéről német földön; megismertette Gützlaffnak a chinai térítőnek életét, Salzmann beszédét az édes anyákhoz, a magyar népdalokat, mikot Bowringhoz angol forditásban küldött, a phoeniciai nyelvmaradványokat, Jeruzsálemet és

[1]) Ezen helyeket Illésnek az Akadémiához időközönkint beküldött életirási jegyzeteiből idézem.

[2]) Illés önéletirási jegyzeteiből.

körülötét, összeszedte a vallás-türödelom példáit az ujabb korból, közrebocsátott latin nyelvtudományt, tekintettel a magyar nyelvre, több rendü kátét, egy egész esztendőre szolgáló eredeti, közérthető keresztyén prédikációkat.

Irt csaknem minden magyar folyóiratba, így a bécsi Magyar Kurirba 1821 — 1823; a komáromi Laurába 1821; a bécsi Kedveskedőbe 1825 — 1826; a pesti Aurorába 1824 a Hébe nevü zsebkönyvbe, melyet Igaz Sámuel Bécsben adott ki 1821 — 1825; a Széplitoraturai Ajándékba (Koszorú) 1821 — 1835, a Hazai Vándorba 1835, a Tudományos Gyüjteménybe 1822 — 1840; Felső-Magyarországi Minervába 1825 — 1834; a Sasba 1831 — 1832; a Társalkodóba 1833 — 1839; a Jelenkorba névtelenül, későbben a Prot. Egyházi és Iskolai lapba s a Vasárnapi Ujságba.

Mivel kiválólag szeretett raggatni, azt iratainál is használta úgy hogy ha valami munkán dolgozott s toll- vagy irálybeli hibát ejtett, vagy változtatni akart fogalmazványán, akkor ritkán használta a tintával való kitörlést, hanem beragasztotta tiszta papirral a neki nem tetsző helyet s arra irta aztán az uj gondolatot. Ha éjjel valami jó ötlete jött, nem várta a gyertyagyujtást, hanem hogy ki ne reppenjen fejéből, azonnal leirta rajzónnal egy az éji asztalán mindenkor alkalmazva volt tiszta papirra. Reggel azután kibetüzte, a mit irt volt, és örült ha így jó gondolatra tett szert.

Levelezni is nagyon szeretett. Ha valamit meg akart tudni bizonyossággal, bár mily csekélynek látszó tárgyban is, képes volt két három levelet váltani, csakhogy megtudhasson egy nevet vagy helyet, melyen tünődött.

Illés 1840-ben a kiadókhoz folyamodott, az időközben elkészült Oberlin kiadása végett; de egy sem vállalkozott; 1848-ban ezen müvet a magyar miniszteriumhoz is beküldte; azonban ezen legkedvesebb szellemgyermeke oda veszett, mit részemről nagyon sajnálok. Oberlint nem lehet elöggé megismertetni, s ámbár számtalanszor megirták életét, de azért még 1866-ban is Spach Lajos az al-rajnai kerület levéltárnoka, a mult évi Goethe-ünnep jeles szónoka inditva érezte magát a steinthali lelkész életrajzának ecsetelésére, hogy a szeretet ezen emberének maga részéről is emléket emeljen, ki

a Vegesek elhagyott völgyébe ment, tudatlan, iszákos nép közé kerülvén, úgyszólván csodákat müvelt. Iskolát nyitott, az érthetetlen patois helyett müvelt nyelvet hozott be, megmutatta mint kell a szirteken a termékeny humust felfogni és megkötni s a nyert földön lent tenyészteni és a burgonyát nemesiteni; s ime a nép az ő vezetése alatt munkássá és józanná lett s a disztelen kunyhók helyén tiszta lakházak emelkedtek; később pedig uj iparágra, a pamut-gyártásra tanitotta, a patakokat rétek locsolására kényszeritette.

Oberlin szellemében munkálkodott Tessedik az alföldön; Oberlin elöpéldája birhatta reá Illést, hogy nem nyugodott mig a dömölki templomba a kisszerü orgona helyett egy nagy s a dömölki templom méltóságához illö szerezteteti, a dömölki templom tornya magasbittatott, s a templom körüli mocsárt, melyben hajdan ruczák tanyáztak, betöltette, a tért kövallal bekerittette s itt most gyönyörü gyümölcsös van; e példán okulva Dömölk most már szélttiben gyakorolja a gyümölcsfatenyésztést. Buzgóságának, ügyszeretetének és törekvésének köszönheti a kisköcski, tokorcsi, sömjéni s több vidékbeli elemi iskola nagy részben létesülését.

Más körnek lecsd feladata Illést mint theologust megbirálni, de annyit itt meg kell emliteni, hogy „Keresztyén ABC-je", mely vend nyelvre is lefordittatott, már a hatodik kiadásban járja az iskolákat. A ki ezen kátét forgatja, meg fog győződni, hogy azt enyhe felfogás és felvilágosultság — a szó tudományos értelmében — jellemzi, s minthogy a Paulinismus szellemé vonul rajta keresztül, úgy látszik *kesobbi álláspontján* azon feleket, kik inkább Péterhez szitnak, kérőleg felszólitja: „Testvérek! a különbség mellett ne felejtsük el az egységet s egyesüljünk a János tanitotta szeretetben."

1842-ben végezte be az *Autoliduchiát*, mondván, hogy ez „utolsó elmeszülöttje"; mert szemei rögtön oly annyira elgyöngültek, hogy ezen túl csak a legszükségesebb hivatalos teendőket végezheti „és — mint mondja — káplánja szemeivel ir és olvas". És 1843 ban panaszkodik, hogy „szemei elgyengültsége miatt literaturai foglalkozásait — tervei és kedve szerint — nem folytathatja", csak az Egyházi Lapba küldött czikkek fogalmazására szoritkozik. Szembaja „idegei elgyöngü-

lése, szüntelenül visszatérő fejszédülése, valamint a vissza emlékezés azon veszteségre, mely által megboldogult atyja kedélye régenten szomorittatott, óvatossá tették; családját tehát beiratta a budai nyugintézetbe, később a bécsi ápoldába (Versorgungsanstalt), söt életbiztositást is tervezett.

A milyen örömnap volt Illésre nézve az, midőn 1845-ben Pápán esperesi beköszöntését tartotta, úgy nagy fájdalmára szolgált az, hogy 1846-ban superintendensnek nem választatott, de nem is candidáltatott. Mellőztetéséből fakadó fájdalmán nem enyhitett az, hogy Dömölkön a tagosztály létesülvén jóléte valamennyire gyarapult. Bekövetkezett a 48-iki izgatottság, a 49-iki megrázkódtatás és az országos gyász, s 6 52-nek végével letette az esperességi hivatalt, mivel kesergő lelkével nem fért össze az administratornak szolgája lenni.

1854-ben uj gyász érte, mert egyetlen szeretett leánya rohamos sorvadásba esvén october havában meghalt árvák hátrahagyásával; ez a csapás iröi kedélyére leverőleg hatott, bubánatában bucsut vesz irótársaitól s az Akadémiának kedvező emlékébe ajánlja magát, életirási közleményeit ezzel berekesztetteknek mondja. S im a „Vasárnapi Ujság" ez évben megindult s Illés, kinek jelszava volt: „Il faut vivre en philosophe", ki ha valami nem úgy történt mint reménylette volt s bántotta így szólt: „Resignaljunk gyermekeim", lelkének ritka rugékonyságával lecsitotta a kebelében duló fájdalmakat s a Vasárnapi Ujsághoz önként ajánlkozott czikkirónak, s ezen laphoz három éven át sürüen küldte be czikkeit. 1855 pályázott a Fáy-Kubinyi kérdésre „Gyermek Diaetetikával", a dijt azonban Szeberényi Lajos nyerte. Némi vigasztalására az „Ujkori közhasznu Ismeretek Tára" pótlékában Illés biografiáját adta, 1856-ban a Vasárnapi Ujság 48-dik számában arczképét nyomatta ki. De a Gyermek Diaetetika sem ment kárba, mert 1858-ban egy kedvelő s 59-ben egy másik kegyúr másodszor is kiadta.

E tájban (1859) a Szegedi Hiradó szerkesztősége tüzött ki kérdést a ritkán nősülésről, s Illés ismét sikra szállt mint pályázó, ily czimü munkájával „Fénygolyók a nősülésre". A munka elesett a jutalomtól, mely Barsi Józsefnek

ítéltetett oda. Illés iratát visszakövetelte s 1860-ban előbeszéddel ellátván, Emichnek engedte át, ki azt 1861-ben kiadta.

Egy reménynyel szegényebb lévén tétlenségnek nem engedte át magát; az sem csökkentette munkálkodási szeretetét, hogy a Vasárnapi Ujság nem adta többé gazdászati czikkeit; ő a Hirmondóhoz fordult, mely 1860. október 26-iki számában életirását és arczképét is hozta.

Harmadik pályamüvének — mint maga irja — „kinulláztatása" alkalmával panaszos észrevételt tesz. Megjegyzi, hogy magyar irónak lenni — *falu helyen* — végtelenül bajosabb mint Pesten vagy ahhoz közel eső helyen, mert nincsenek kezére kútfők vagy könyvtárak. Sok áldozatba kerül irónak a levelezés és szállitás Pestre, kedvetlenitt az irót környezete is faluban, hol vele nem harmonizál senki, nem becsülvén a könyvet senki, mosolyogván az irót buzgóságában mindenki. A kenyérkeresők közt mintegy idegen és élő ellenmondás. A mi pedig legtöbb, falusi iró nem ismerkedhetik Pesten az irókkal, nem szerezhet ott jó barátokat, holott irónak fő-ellenségei magok az irók; ok továbbá az örök szegénységgel küzdés, és végre papnál a sok hivatalos teendő [1]).

1860 junius. 1-jén fényes délben a paplak hátulsó része hamuvá égett, mely eset — noha a lak biztositva volt — egész valójára kimondhatatlanul fájósan hatott.

Illés akarta volna, hogy földi maradványai a nemes-dömölki temetőben nyugodjanak, de — a mint mondja — 1863-ban szemeinek vég elsötétülése beállván, resignálni kellett a hivatalról, resignálni mindenről mit e világon szeretett s irótollát, koporsója legszebb czimerét, örökre letenni. Pestre vonult s itt egyetlen fiánál menhelyet és gondos gyermeki ápolást talált, azon fiánál kit ő nevelt és tanitott, kinek számára részben tankönyveit irdogálta, kinek zongorázását egykor dalolásával kisérte, — mert Illés zene kedvelő is volt.

A museum kertjében gyakran lehetett egy fisztes öreg párt látni sétálgatva, üldögélve. Illés nejével volt; neje oda is kisérte s hü barátnéja, ápolónéja maradt végiglen. Illés kéri az Akadémiához beküldött sorai olvasóját mint életirása szerkesz-

[1]) Illés önéletirási jegyzeteiből.

tőjét, hogy biographiájában nejének egy kis emléke álljon. Mi szivesen teljesitjük kérését és saját szavait adjuk: „Hitesem — irja ő maga — az áldott némberek ideálja, egy első rangu angyal testbe öltöztetve, a papnők mustrája, kegyes anya, férjét boldogitó nőtárs. Hitesem müve, hogy minden bajaim mellett is — homlokom egyaránt mindig derült és lakom a nyájasságnak és józan vig kedvnek hajléka." Neje az utolsó években olvasónője volt; mert őt a napi események akkorában is érdekelték, érdekelte különösen az Akadémia minden mozzanata, s ha Értesitőjét vagy Almanachját kapta, azt nejével olvastatta.

Müveiről mondja, hogy „monarchiai alkotmányos magyar nemzeti szellemben és keresztyén evangelikus szellemben" irvák. Kedvenez tárgyai voltak: nevelés, a nép és a szenvedő nőnemnek védése. Fiát kéri, hogy a kéziratban lévő „Nemzeti Hitszónok" kiadásáról gondoskodnék s a Dömölki krónikák közzétételét eszközölje. A krónikák négy kötetre vannak tervezve, t. i.

1848. Az új magyar alkotmányos kormány.

1849. A magyarhoni szabadságharcz.

1850/1. Az ostromállapot és a cs. kormány kezdete.

1852. A császári kormány folytatása.

Ezen munkát már 1852-ben említi, müvei koronájának mondja s csak akkor tartja kinyomandónak, ha majdan visszajön a sajtószabadság és a magyar világ, mit reményleni soha meg nem szünt. Ezt ismételten mondta! Pedig 1852-ben még általános volt a csüggetegség, rónáinkon és hegyeink közt megint hallatszott a dal: „Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény." S azért az általános levertség közt a csüggedetlenség nyilatkozatainál találkozni, jól esik különösen nekünk, kik az ötvenes évek elején a középtanodák élén állottunk. Nem irtunk krónikákat, hanem a halhatatlan görögökkel kezünkben reménylettünk, biztunk és biztattunk.

Illés a szigorú rend- és háztartó közli velünk a tiszteletdijakat, melyeket munkáiért kapott, s jegyzeteiből latható lesz, mikép dijaztattak a magyar irók: A prédicátiokért fizetett Károlyi 500 ft; a Latin Nyelvtanért Eggenberger 100 ft.; az Autodidachiaért Heckenast 1843-ban 100 ft.; a Vasár

napi Ujság 1855-ben 20 fttal honorálta; 1856-ban 10 aranynyal s Heckenast külön még tíz aranynyal; 1857-ben 50 fttal s a Prot. Naptár egy versért 8 frttal; 1859-ben pedig Szögyény László ő exclja tisztelte meg látogatásával; ennek fölötte örült, ily becsülése a magyar tudományosságnak egymaga elég kárpótlást nyujtott neki a sok mellözéséért. Psychologikus tény, hogy az, kinek magas állás jutott a társadalomban, személyes megjelenése által elvet mond ki és sok kedélyt boldogithat. Mondja magáról, hogy vagyont nem tudott szerezni, hajdani társai mind emelkedtek, ő lent maradt. Beszélt magyar, német, latin és franczia nyelven, értett görögül, ángolul és olaszul. Alakját maga igy irja le: Közép termet, sovány, barna, markiet képü. Mondja, hogy 30 óta szüntelenül szenvedett fejszédülésben, mely sokszor tartóztatta a munkálkodástól is, mondja, hogy nem dohányzott, nem tubákolt, nem játszott.

A tetemei fölé állitandó egyszerü sirkőre maga készitette a feliráat még 1860-ban, s kivánta, hogy igy legyen: „Itt nyugszik Edvi Illés Pál ág. ev. esp. lelkész és magyar akadémiai tag: szül. 1793. meghalt 1862-ban.

Volt ő pap, férj, atya, Iró s hő népbarát.

E kövel jó ija Tisztelte sirhalmát."

1871. jun. 22-kén csendesen elszenderült s 24-kén eltemettetett.

Azon tudattal vált meg az élettől, hogy családjára hivatalára, egyház és közjóra, valamint az irodalomra nézve nem élt hiába. Lengjen béke sirja felett.

Irodalmi munkái osztályczva és időkövetkezés szerint idézve a következők:

I. Önállású munkák.

1819. A halál angyalának szép szavai a haldokló szüzek körül. Érzékeny beszéd, melyet Tek. Alsó-Káldi Káldy János úr, több Tek. vármegyék első rangu táblabirájának, Tek. hitvesétől, Felső-Öri Patthy Terézia asszonyságtól, született egyetlen egy leány magja alsó-Káldi Káldy Judit kisasszony

elhalálozásakor, az idvezültnek 1819. aug. 17-dik napjának délestén történt temettetése alkalmatosságára készitett, és a Nagy-Geresdi ev. gyülekezet templomában, mint második szószólló mondott Edvi Illés Pál, helybeli predikátor. Sopronban 1819. Sziesz maradéki betüivel. 8-ad rét. 21 lap. Eredeti prédikatió és bucsáztató.

1826. Vallás türödelem példái a legujabb idökből, melyeket e folyó század második negyede kezdetére, ajandékul gyüjtött és szerkeztett Edvi Illés Pál. Pesten, 1826. Petrozai Trattner Mátyás betüivel és költségén. 8-ad rét, 112. lap (Szerkesztési munka. 14 lapot foglaló eredeti elöbeszéddel).

1827. Föispáni fénykoszorú, melyet nagy méltóságú Vásonköi gróf Zichy Ferraris Ferencz urnak, Szent István királyi rende vitézének, csász. kir. aranykulcsosnak, valóságos belsö titkos tanácsosnak és ezredes kapitányunak, a magyar nemes testőrző seregnél második hadnagynak, T. N. Győrvármegye föispánjának ő excellentiájának, ugyan ezen T. N. Vármegye föispáni hivatalába, sept. 17-ikén, 1827. lett beiktatásának innepies alkalmára versekben foglalva, mély alázatossággal nyujtott Edvi Illés Pál. Streibig Leopold betüivel. 4-ed rét, 7. lap (eredeti vers).

1831. A Szent Frigy. Békösöntö prédikátzió, melyet a nemes-dömölki ev. gyülekezetbe lett beállitatása alkalmával mondott Edvi Illés Pál. Pesten. 1831. Petrózai Trattner Mátyás betüivel. 8-ad rét 24. lap (eredeti).

1832. Ekes házi oltár, vagyis verses imádságok evangelikus keresztyének számára. Készitette Edvi Illés Pál á. h. ev. prédikátor. Pesten 1832. Trattner Mátyás betüivel, 8-ad rét VIII. és 186 l. (Nagyobb részint eredeti.)

1832. Halált hordozunk magunkban. Halotti beszéd tek. ns. nzetes vzlö Mesterházi Mesterházy Dániel, kerületi királyi táblabirá úr hites-társának, született tek. ns Konkolyi Thege Anna asszonyságnak elhalálozásakor, az idvezültnek hideg tetemei fölött Mesterházán márczius 2-ikán 1832 mondott Edvi Illés Pál. dömölki ev. pred. és dunántúli super. archivarius. Sopron, 1832. Kulcsár Katalin betüivel 4-edr., 17 l. (Eredeti).

1832. Confirmálási Emlék-czéduláik, 32 féle Szentirás mondalékokból. (Pesten, czim nélkül).

1835. Prédikáczió, mellyet ő idvezült Felségének, első Ferenczkirályunknak halálára tartott gyászinnepiség alkalmával, Husvét után első Vasárnap, Apr. 26. a ns dömölki ev. templomban mondott Edvi Illés Pál, s. a. t. Pesten 1835. Trattner Károly nyomtatása 4 rétben, 8 l. (Eredeti).

1835. Idvezkedő versek. Méltóságos Győri-Szemerei Markovich István úrnak, a nagyméltóságú hétszemélyes tábla birájának, ő Nagyságának, az ágostai vallástételt követő evangelicusok dunántúli egyház-kerületében, főfelügyelői hivatalában, Sopronban, October 7-ikén, 1835. tört ént beiktatásakor a kemenes-alli evang-papi sereg nevében. Sopronban Kulcsár Katalin asz. betűivel 4 rét 4 l. (Névtelen, eredeti)

1837. Első oktatásra szolgáló kézi- könyv: A legszukségesebb tudományok öszvesége, vallási különbség nélkül minden néptanitók és nevelők számára készült s a magyar tudós társaság által első rendü Marczibányi Lajos jutalommal köszorúzott pálya-munka. Irta Edvi Illés Pál stb. Magyar- és Erdélyország földképével, s némely mérges plánták és gombák szinelt rajzaival. Budán a magyar kir. egyetem betűivel, a magyar tudós társaság költségén, 1837. 8-drét XXXVI és 666 lap (Nagyobbrészint eredeti).

1837. Gyónók Kátéchizmusa, az az: a szent urvacsorájához elkészitendő evangelikus növendékek tanulságn. A tanulók számára rövid pontokban előadva; a tanitók számára pedig hozzávaló kérdésekkel, világositásokkal, dictom és ének felidézésekkel ellátva irta Edvi Illés Pál stb. Pesten 1837, Trattner Károlyi költségén, 8-drét, 100 lap (Eredeti)

1838. Első oktatásra szolgáló kézikönyv stb. Második megjavitott és bővitett kiadás. Három kötetben, Budán a magyar kir. egyetem betűivel, a magy. tud. társ. költségén.

1. Közhasznú népi olvasó könyv. Négy részben, értelem gyakorlásokat, erkölcsi elbeszélléseket és oktatásokat, az illendőség és maga alkalmazás szabályait, s mindenféle tanulságos és mulattató verseket foglalván magában. 8-ad rét. 136. lap.

2. Közhasznú népi oktató könyv első darabja, melly öt részben a számvetés-, időszámlálás-, természet-, egészség

tudományt és földleiráet foglalja magában. Magyarország abroszával. 8-ad rét, 243. lap

3. Közhasznú népi oktató könyv második darabja, melly négy részben a gazdaság-, történet-, törvény- és nyelvtudományt foglalja magában; mellyekhez e könyv bírálóinak és az iskolatanítóknak szóllló kalauzoló beszédek is járulnak. Egy rézre metszett szópirási példánynyal. 8-ad rét 234. lap.

1839. Keresztyén Ábécze, azaz: a keresztyén vallásbeli tudománynak rövid summája. Nyolcz-kilencz esztendős evangelicus gyermekek számára könnyű és rövid pontokban előadva; a tanítók számára pedig a pontokhoz való kérdésekkel ellátva irta Edvi Illés Pál stb. Pápán a reformata főiskola betűivel Szilády Károly által, 1839. Kis 8-ad rét 30 lap. (Eredeti).

1840. A latin nyelvtudomány elemei magyar nyelven. Tiztizenkét esztendős tanuló fiúk, és ilyeneket oktatók számára, a magyar nyelvre való különös tekintettel, és a szabályokhoz alkalmazott gyakorlásokkal, a latin nyelven irott terjedelmes latin grammaticáinkhoz előkészületül irta edvi Illés Pál stb. Pesten 1840. Eggenberger József és fia tulajdona. 8-ad rét XII és 120 lap (Eredeti).

1840. Egy egész esztendőre szolgáló eredeti, közérthető keresztyén prédikátziók, melyeket az Augusztai Vallástételt tartó evangelikusoknál szokásban lévő vasárnapi és innep evangéliomokra készitett és mondott, mostan pedig kathedrai hasznovételre leginkább kiadott edvi Illés Pál stb. Pesten 1840. Trattner Károlyi tulajdona. I-ső darab VI. és 154 lap; II. darab 148 lap 8-ad rétben.

A többi darabok sajtó alatt. (Eredeti).

II. Folyóirásokban megjelent apróbb munkák, és pedig

1. A bécsi magyar Kurirban, 4-ed rétben:

1821. Gallimathias, egy lap.

1822. Szám 1. Az én új Kalendáriomom. 2 lap. (vers, ford.) szám 19, 20. Második félesztendő: észrevétel és kérés nagy buzgalmú iróinkhoz. 4. lap. (Eredeti). Szám 36., 37., 38. 52. Uj Robinzon; harangokról; jól számláljuk-e az új esz-

tendőt: Enoch könyve, s több elegyes dolgok. 4 lap (Forditások).

1823. Első félév, Szentmártonyi Ignácz életirása, Anglia olvasó intézetei. 3 lap. (Forditás.)

2. Laurában, Komárom, 1824. 8-ad rét.

1824. Első darabban. A Csejtevári gyermekek. (Költészet: eredeti). Második darabban. A késő házasság. (Eredeti költészet). A paradicsomi élőfa: prosa (Ford.) Összesen 10 lap.

3. Kedveskedőben, Bécs. 1824 és 1825. 8-ad rétben (Többnyire forditások).

1824. I-ső kötet. Pénzverő hivatalok Német Csizio Számvetési nevezetességek. A versiró és kritikus. Hol készitik a dorombot. Gazdasági nevezetességek. Uri imadság, vers Bibliában arany almák. Geografiai nevezetességek. Hold befolyása az időre. Mesék. Szoretőzésre tanitgató levél. Fidibus etymonja. Kérdés. Gazdasági nevezetességek. Megérzett halálórák. Conventiculum. Sermo Goliae. Szószármaztatások. Anekdoták angol tudósokról. Levelek Popétől Halottak országai, beszélgetések. (Eredeti). Bücsület zsiványok között. Gibbonból mutatvány. Tanitóm névnapjára (vers eredeti). A perikopák átnézése (eredeti). Urnap. Filiszter Emlékpénz-kérdés. A reményhez, vers (ford.) Mutatványok a római classikus poetákból. A mentő himlőnek ajánlása (ered.) Összesen 75 lap. 8-ad rét.

II-ik kötet: A három barátok. Bölcs Salamon és a rossz gazda. Gazdaságbeli nevezetességek. Virtus rangja. A pióca mint időproféta. A görögök charactere Moreában. Heraldikából valami Sartori lexiconja. Chinai utazó Europában Összesen 15 lap.

III-ik kötet: Harag oka. Mi legörösebb a nap alatt. Poeta ember imádsága (vers, ered.) Franklin hitvallása Akadémia etymona. Nevezetes álmodás. Asszonyi ártatlanság próbái. Összesen 5 lap.

IV-ik kötet: Missio ügye Keletindiában, 5 lap.

V-ik kötet: Ujév historiája. Ujévi köszöntés. Cheh tudor itélete a magyarokról. Anaxagorás mérse. A pók.

Gazdaságbeli nevezetességek. Furcsaságok. Viz a téjben Szószármaztatás. A négy gyertyák. Megérzett halálórák. A hajról. Szabómester és szemfényvesztő. Összesen 21 lap.

4. Auróra, Pest, 1824.

1824. Halotti mars-dal. 1 lap.

5. Hébe zsebkönyv, kiadá Igaz Sámuel, Bécsben. 16. r.

1821. Málvina születése. Szent Péter. Kishez. A szerelem sirjánál. A kényes úrfi Skóciában. A bübájos gyerkőcze. Vincze és Ágnes. Tudományos élet. A legelső asszony. Az ártatlan leány. Az ujmódi leány. A városi gazdaszszony. Bárány Boldizsárhoz. A nyári alkony. (Utánzott és eredeti költészetek) 38 lap.

1823. Zarándok-leány danája. Esti regélés. Szegények bucsúztatója. (Költészetek) 13 l.

1824. Egy társa-vesztetthez. Meghitteimhez. A beteg hajós. Virágkoszorú. A szem (költemények) 26 lap.

1825. A bajvásár (költ.) 16 lap.

6. Szép literaturai Ajándék (= koszorú) Pest, 8-dr

1821. Pope Miatyánk-ja, vers. Felnőttek pólyadala, vers. Mese. 4 lap.

1822. Schiller meséje a csillagos égről. Pólyadal a birkáról. A magyar egyház, vers 5 lap.

1823. Répeze mellékének rajzolatja, eredeti levelekben. Munkadal. Zalán lovag v. Maris v. Lóra és Sándor v. Köznépnek tetszeni vágyás. 30 lap.

1824. Bucsuztató versek, (ered.) 5 lap.

1825. Más bucsúztató versek (ered.) Ábrám és Nimrod 10 lap.

1826. Védbeszéd az asszonyok csacskasága ügyében. Szadi: az óriás és a törpe, 12 lap.

1828. Egyház egyesités; mese versekben, 2 lap.

1827. Az asszonyiság; pogány mythusz 1 lap.

1830. Jubász vágyja, vers (ered.) 2 lap.

1835. A véres könyv. 2 lap.

1836. Eldorado, vers 2 lap.

1837. Dal füzér falusi oskolás tanulók számára. 8 lap (ered.)

1838. Güczlaff Missionár Chinában, 7 lap.

7. Hazai vándor. Pest 4-dr.

1835. Miben áll a magyar nemzetiség? 12. lap. 1837 Az ember élete az oczeánon. 15 lap. Hős Lunzer Erazmusnak vége. 2 lap stb.

8. Tudományos Gyüjtemény. 8-ad rétb.

1822. V. köt. Veszprim vármegyei bajnokok. VII. köt. Külföldi ujság-levelek kivonásai. A szakolczai dékánmester választása. X. köt. könyvbirálás: Bücsus József tudományok volejé-re. A pesti evangelica generalis gyülés kivonatja 24. lap.

1823. X. Észrevétel iróinkhoz (eredeti) 6 lap.

1824. VIII. Hozzávalók az ujabb magyarság védelméhez (ered.) Milyen versek valók a magyarnak? (ered.) 14. lap

1825. II. Meszszo utazóknak oktatások. (ered.) 8 lap.

1826. IV. könyvvizsgálat: Solennia bibliothecae Kis Hontanae. V. Nibelungen Lied. XI. Szózat napkeletről. (ered.) 19 lap.

1827. VII. Philologiai kérdések. (ered.) XII. Paraszt lakodalmi szokások. (ered.) 23 lap.

1828. V. Rhapsodiák a köszöntésekről. (ered.) A soproni magyar társaság ismertetése. (ered.) VII. Lietavai emlék Liptóban. 19 lap.

1829. I. Egyházi kalendáriomi kérdések. (ered.) 1 lap. IV. A sok kutya tartásról (ered.) 12 lap. V. Kalendáriomról. (ered.) 33 l. VI. Idönk geniuszáról (ered.) 17 lap. VIII Hétköznapok elnevezéséről. (ered.) 2 lap.

1830. VII. Sopronyi oskolamester Seminarium. (ered.) 4 lap. VIII. Az ideák terjedéséről a népek között. (ered.) 30 lap.

1831. IV. Az eredetiségről iróinkban. (ered.) Mesés születésü emberek példái (ered.) 22 lap. V. Phoeniczlai nyelv maradványi. (kivonat) 15 lap. XI. Historiai ismeretek a jövendö mondásról. (kivonat) 15 lap.

1833. XI. A népiskolákról (ered.). Hogyan lehetne nevelni jobb nemzedéket (ered.) 6 lap.

1834. XI. A cselédi rendnek romlottságáról. (ered.) 32 lap.

1835. VIII. A füzfa termesztésének módja, (beküldve) 9 lap. IX. Tükröcskék az oskolai élet köréből, (ered.) 18 lap. X. Magyarok külföldön megtelepedve, (ered.) 12 lap. XI. Az elemi oskolák állapotja külföldön. (kivonat) 49 lap.

1836. VI. A vallás miségc, (ered.) 16 lap.

1837. V. Jeruzsálem és körülének leirása (ered.) 17 lap.

1838. IV. A magyar nyugpénzintézet szabályai (beküldve).

1840. II. Kalászok a régi müvészet mezejéről (kivonat Winkelmanból) 19 lap.

1839. VI. Növendék fiuknak miért és hogyan kell tanulni latinul? (ered.) 10 lap. I. A kolumbácsi szúnyogról (kivonat) 5 lap.

9. Felső-Magyarországi Minerva, (Kassán, 4-ed-rétben.

1825. IV-dik kötet. Rajoskodásról, (ered.). Lucretia. Szerencsétlen uj iróink apologiája (ered.). Könyvvizsgálás. Örömünnep stb. (ered.) 18 lap.

1826. III. Hunnusok emléke németföldön. Szépség ereje, vers. Költés tündére v. Pénz szüke Éjszak-Amerikában. Ádám és Seraph parabola. Luther leveleiből mutatvány. Aszszonyi nem sorsa Kelet-Indiában. Hierarchia állása. A keresztyének elszaporodásának átnézete. 15 lap. Az elsikkasztott gyürü, vers 3 lap.

1827. I. Husvét innepléc Jeruzsálemben. Hogyan tehetni szert jó vénségre; parabola 3 lap. III. A boldogság ideájának fejtegetése, Ferguzon után, 13 lap.

1828. I. Pálma és borostyán, eredeti vers. A czobor-völgyi köszálok, (ered. vers). II. A három király leányok, vers. IV. A sutton-iskola. Az énekes költő, eredeti vers. A hivatlan kritikus jutalma. 9 lap.

Ugyanaz 8-ad rétben.

1829. I. Játék-szinek ügyében. Fejedelem választás Kárinthiában. József császár gondolatjai a rangról. 19 lap. II. Indiánusok és a tóritó. Példás próbálat. A pajkos gazdag és a kivánesi szegény. Halál megszerettetése. Egy négernek életirása. 14 lap.

1830. II. Nagy Károly, korai németség. Bathurst kisasszony halála. Egyház fenyitek a ruházkodásban. 12 lap. III. Nagy Sándor és a piho toll. Munka. Jóltevés, mint magy. A leggazdagabb fejedelem. 5 lap. IV. Kellemes álmok eszközlése, Franklin után. Addison hymnusa. Paradicsom e földön. A had. Oscink számlálása. 16 lap.

1831. I. A krisztus fejekrol. Égi háborúban maga óvás 22 lap. II. Klopstock hymnusa. Keresztyénekkel hogyan bántak a törökök. Mese az állatoknak házhoz fogadtatásukról. Csata rajza. 9 lap. III. Milton paradicsoma hogyan vette származását. 1 lap. IV. Az ifju Papirius. Hogyan szállittattak gályára a rabok. Gyermek gyilkosság Indiában. 16 lap.

1832. II. Török szerelem levelek. 3 lap. III. Kifogások a gyászviselés ellen. 2 lap. IV. Az eddystoney világitó torony. 10 lap.

1834. I. Hogyan tehetni szert jó vénségre; még más parabola. A jótevőné. 2 lap.

10. Sas, Pesten. 1831 8-adrét, 15 kötet.

1831. I. Az algieri rabok sorsáról. 14 lap. II. Columbus borbélyja. Schiller meséje. Söprük az égen. Dobány. Isten átkozta fü. A boldog inge. 9 lap. IV. Szent berkek. (ered.). Visztulai jégörek. 20 lap. V. Angol dalok. Isten ujja (ered.) 9 lap. VI. Angolok Kelet-Indiában. Koronázási beszéd. 6 l. VII. Az elöjelekről. (ered.). A föld népessége vallás szerint. 27 lap. VIII. A pygmaeusokról, (ered.) 11 lap.

1832. XII. Eufrasia. Himenaeus istenülése. A Bakrink. 3 lap. XIII A Talmudról (ered.) 10 lap.

11. Társalkodó, Pest, 4-edrétben, névtelenül.

1833. I. 50. Hogyan másoltatnak a zsidó oklevelek-

183: Simándról kérdés. Vad királyok szokásai. 361: Gálya rablánez

1834. Az amerikai égalj mostohasága. Az álajtó, egy sirbolt. Egy rablónak büntetése. Isteni gondviselésnek példái. Karácsoni ajándékok eredete. A schach-dáma. Mikép juthatni hivatalhoz. A nézés ereje.

1835. Keletföldi példa beszédek. Sádiról. Amerikai anekdoták. Az elillant tolvaj. Salzmann beszéde az édes anyákhoz. Egy szamár megborotváltatik. Wechabiták származása. Kincskeresők. A vakság mint szerencse. Néger sebes futók. Az egymáshoz hasonlítás veszedelmes volta. Keserves élet példája. II. József, mint orvos. A babonaság ártalma. Sölling találmánya. Belizár és Gelimer. Törökül. A gyermek és az igaz- mondás. Álomban irt meséje Lafontainnak. Schach-játék. Posztó decatirozás. Csalódás kővé vált testekkel. A nevetés magyarázatja. Karácson Spanyolhonban.

1836. Klárika. Vakmerőség hatása. Hering halászat. Madame Geulisz gyönge testalkatja. Az elárult titok. Muzsika hatása a kigyókra. Élet philosophia. Ne hidj az állatnak. Rámbach, a drága hittudós. Báró Marivel gyászos sorsa. Atanazof testvérek.

1837. A magas iskola-mestertárs. Oskola Abyssiniában. Világhistória palaczkokban. A lábmosási ceremonia a bécsi udvarnál.

1838. l. 196. Felszóllamlás kézi könyvem ügyében. 365. Egy kiáltó inség. Asszonyi bosszuállás példája.

1839. Vizkereszt Naupliában.

III. Szerkesztő munkák.

Mint munkástárs és szerkesztő részt vett: az 1831-ben Pesten Trattner Károlyinál 4-ed rétben kijött Superintendentziális ágendában; 1838. a dunántúli evangelikusok egyházi és oskolai rendszerének kidolgozásában; a magyar tudós társasághoz 1832-ben beküldötte az evangelika hittudományban előforduló műszók magyaritását; 1840-ben küldött ugyan az akadémiához potlékokat a magyar szótárhoz és az evang. dunántúli nyugintézetnek szabályaihoz dolgozattal járult.

Bowring londoni professornak 1829. a magyar angol dalok kiadásához, magyar köznépi dalok gyüjteményét átengedte.

A Jelenkorhoz egyszer másszor névtelenül czikkeket szolgáltatott.

IV. Kéziratban levő munkák:

1825 ben a Hébe, Igaz Sámuelnek halálával véget érvén. költészeteinek öszves gyüjteménye (mellyet időről-időre Hébében közlés végett Igaz-nak kezeihez letett) Igaz hátra hagyott literáriai holmijaival együtt, árverés utján eladatott és került bizonyos Berchtold morvai gróf kezeibe, ki a kéziratot *egy morvai könyvtárában* eltéve tartja és a már megtett próbák után is, azt kiadni vonakodik.

Milyen világ van másfelé. (Károlyi István kezeinél) 4-ed rét mintegy 150 lap.

Elenchus archivi Superintendentiae evang. transdanubianae 1832. paginae 151. in folio.

A pantheismusról; pályamunka a magyar tudós társaságnak 1837-iki philosophiai kérdésére. 4-ed rét 251 lap.

1848. Oberlin, vagy a népnevelő falusi lelkész ideálja egy franczia papban, 4-drét. VIII. és 139 lap.

Kis Kátéchizmus, Luther Márton hitdoctortól, némelly legujabb magyarázatokkal. 4-ed rét, 43 lap.

A kis mythologi gyermekek számára. (Károlyi Istvánnál)

Az ó és uj testamentum egyházi rövid historiája, falusi iskolák számára, 8-drét. 107 lap.

Téli és nyári postilla. 4-ed rét, 2 darab, 412 és 395 lap.

Több a szerkesztőségekhez beküldött és nyomatlanul maradt dolgozatok.

1842. Autodidachia, vagy az öntanulás, kiadta Heckenast Pesten.

1841. Dömölk évszázados ünnepélye Pápán.

1846. Husz halotti predicatio; kiadta Eggenberger Pesten.

1848. Nemzeti hitszónoklatok M. S.

1849. Vidos József fölött gyászünnepély, Pápán.

1849 — 50. Dömölki krónika, körülbelül 100 iv. M. S 1-sö kötet. Az uj magyar alkotmányos kormány.

2-dik kötet. A magyarhoni szabadságharcz.

3-dik kötet. Az ostromállapot és a császári kormány kezdete.

4-dik kötet. A császári kormány folytatása.

1853. Edvi Illés Pál elszórt költészetei. Korábbi folyóirásokból összeszedte és kiadta Edvi Illés Gyula. Pesten. Kiadta és nyomtatta Trattner Károlyi.

1854. A vasárnapi ujságba küldött czikkek

1857. Kathedrai hitszónok, kiadót nem talált.

1858. Gyermek diaetetika; kegyúr nyomatta Pápán.

1859. A diaetetika második kiadása

1861. Fénygolyók a nősülésre, azaz eredeti értekezés a ritkán nősülés okairól és szüntetése módjáról. Feleket a szegedi pályakérdésre 1859. Irta Edvi Illés Pál. Pest, 1861. Emich Gusztáv tulajdona.